

ՏԱՐԱԶԸ ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ՇԱՐԱԹԸ ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ
№ 12 կիրակի ապրիլի 2 | **վեցերորդ տարի 1895**

Յ Ա Ղ Թ Ա Ն Ա Կ

Յարեաւ երկրաւոր նա կապանքներից
 Լոյսի-և Սիրոյ անմահ Գաղափար,
 Սուրբ յաղթանակով կեանքի տանջանքից
 Յարեաւ նա համայն աշխարհի համար...

Եւ աշխարհն անաղբ սրով, ջահերով
 Մտանեց, հալածեց մինչև Գողգոթայ,
 Թուք ու չարչարանք, լիտի քրքիջով,
 Տւեց՝ բեւեռած սև խաչի վրայ:

Նա սիրոյ համար ամեն բան տարաւ...
 Յաւով իր վսեմ՝ յաղթեց նա մահին,
 Տիրադետելով տիեզերքին անբաւ
 Յարեաւ բուժելու ցաւեր մարդկային...

Յարեաւ երկրաւոր նա կապանքներից,
 Լոյսի և սիրոյ անմահ Գաղափար,
 Սուրբ յաղթանակով կեանքի տանջանքից
 Յարեաւ նա համայն աշխարհի համար...

ԵՐ. ՊԱՆԵԱՆ

ՄԱՏԹԵՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԻ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

Պ Է Տ Ք Է Հ Ա Ի Ա Տ Ա Լ

Ամբողջ քրիստոնեայ աշխարհը այսօր խոնարհուում է մի գաղափարի առջև: Դա մարդասիրութեան գաղափարն է, որի համար Փրկիչը խաչ բարձրացաւ:

Դարեր են անցնում, և մարդկութիւնը հետըզհետէ աւելի է զգում այդ գաղափարի վեհութիւնը: Այսօրւայ տօնը բարձր մտքի և վսեմ զգացումների յաղթանակի տօնն է: «Քրիստոս յաբեաւ» ասում է և ռամիկը և մտաւորապէս կըրթւածը: Առաջինը անում է իր հոգոյն տիրող կրօնական—միստիքական հաւատի զգացումից ոգևորւած, երկրորդը կրկնում է իր մտաւոր բարձր պահանջներից դըդւած, որովհետեւ նա ուզում է հաւատայ միշտ, թէ բարձր գաղափարներ խաչուում են, թաղւում, բայց վերջ ի վերջոյ յարութիւն են առնում: Եւ երկուսն էլ հաւասար սիրով խոնարհուում են միեւնոյն ոյժի առջև: Եթէ ռամիկի սրբտում կրօնական հաւատի զգացումը աւելի անմիջական է և աւելի ջերմ, կըրթւած անհատի մէջ սէրը դէպի գաղափարի յաղթութիւնը աւելի գիտակցական է, հետևաբար և աւելի ամուր: Տարբերութիւնը միայն հաւատացողների մէջ է: Մէկը սիրում է անգիտակցօրէն—դա ռամիկն է, միւսը գիտակցօրէն—դա կըրթւած մտքի տէրն է: Ռամիկը անձնատուր է լինում այսօրւայ սրբազան տօնախմբութեանը միստիքական ոգևորութեամբ: Զարգացած մտքի տէրը սիրում է այսօրւայ տօնը, որովհետեւ նա նրան ոգևորում է, խրախուսում և յոյս տալիս ապագայի համար:

Մինչև այժմ հայը հաւատացել է գաղափարների ոյժին կրօնական—միստիքական զգացումներից դըդւած: Այսօր նա կարիք ունէ ապագային հաւատալու գիտակցօրէն և լուրջ մտքով: Դեռ մի քանի տասնեակ տարի առաջ նա հաւատում էր միայն և միմիայն իբրև քրիստոնեայ, այսօր նա հաւատում է և իբրև գաղափարական մարդ:

Ա Մ Օ Թ Է Վ Ե Ր Ջ Ա Պ Է Ս

«Մշակի» մէջ տպւած է մեր յայտնի հեղինակ Ղազարոս Աղայեանցի մատին մի լուր, որ դղիղն

ասած՝ մեզ վրայ շատ ծանր տպաւորութիւն թողեց: Լրագրի ասելով, Աղայեանցը գտնուում է «նիւթական ծանր դրութեան մէջ»: Սենք ստուգեցինք այդ լուրը և տեղեկացանք, որ «Մշակի» ասածը միանգամայն ճիշտ է. Ղազարոս Աղայեանցը, որ այժմ անպաշտօն է և ծանրաբեռնւած մեծ ընտանիքով, նիւթական այնպիսի կարօտութիւն է ըզգում, որ միանգամայն ամօթ և նախատինք է բերում հայ հասարակութեանը: Երեսուն տարուց աւելի է, Աղայեանցի անունը յայտնի է գրականական աշխարհում: Երեսուն տարի է, որ այդ մարդը գործում է ազգային ասպարիզում: Նա մեր ժողովրդական ամենաշնորհալի գրողներից մէկն է: Նա մեր մանկական գրականութեան սուղին զարդըն է: Նա իբրև ուսուցիչ և մանկավարժ՝ կըրթել է հարիւրաւոր հայ մանուկներ: Նա իբրև մանկական գրող—կըրթել և զարգացրել է հազարաւոր հայ մանուկների միտքն ու սիրտը իր անկեղծ հոգով և զգացմունքով գրւած տաղանդաւոր մանկական հեղինակութիւններով: Նրա ժողովրդական կեանքին և մեր ազգային աւանդութիւններին վերաբերող վէպերը, վէպիկները և հեքիաթները հիացրել են երեսուն տարի հայ ընթերցողներին:

Եւ ահա այսօր այդ մարդը գտնուում է նիւթական «ծանր դրութեան մէջ»: Ի՞նչ ասենք այժմ, թէ յանգիմանութիւն կարգանք այն հասարակութեանը, որ թողնում է իր համակրելի գրողին, օգտակար մանկավարժին, զգայուն ուսուցչին այդ դրութեան մէջ: Հին է այն հայկական առածը, թէ «գնա մեռիր, արի սիրեմ»: Հին է, բայց արդարացի, և ամօթ այն հասարակութեանը, որ ամեն անգամ առիթ է տալիս այդ առածի արգարանալուն մեր կեանքի մէջ: Սբաւեանը մեռաւ աղքատութեան մէջ: Նալբանդեանցը մեռաւ աղքատութեան մէջ: Այդ դեռ հասկանալի է, դեռ մասամբ ներելի է, որովհետեւ դա պատահեց երեսուն—քառասուն տարի առաջ, երբ հայ հասարակութիւնը նոր էր սկսել զարթնել իր ասիական խոր քնից: Իսկ այժմ: Զէ՛ որ մենք պարծենում ենք մեր համեմատական քաղաքակրթութեամբ: Զէ՛ որ մենք նկրտումներ ունենք մեզ դասել մտաւորապէս ապրելու արժանի ազգերի շարքը: Զէ՛ որ մենք ճգնում ենք ապա-

ցուցանել ամբողջ Եւրոպային, թէ մենք իրաւունք ունենք լուսաւորութիւն ընդունելու և լուսաւորութիւն տարածելու արժանի ազգ կոչւելու: Բայց ի՞նչ փաստերով ենք ապացուցանում մեր նկրտումների իրաւացութիւնը: Նրանով, որ մեր տաղանդաւոր հեղինակներին թողնում ենք ծերութեան հասակում տքնել աղքատութեան ծանր լուծի տակ: Պռօշեանցը մօտ քառասուն տարի է գործում է գրականական ասպարիզում, և այսօր իր և իր ընտանիքի օրւայ հացը վաստակելու համար ստիպւած է ծերութեան հասակում գրարոցական ուսուցչի մի հասարակ պաշտօն վարել: Բաֆֆին իր որդիերանց կարողացաւ ժառանգութիւն թողնել միայն իր գրքերից եկած եկամուտը: Իսկ այսօր մի ուրիշ հեղինակ իր ծերութեան հասակում գտնուում է առանց պաշտօնի, առանց որ և է եկամուտի և կարօտ օրւայ ապրուստի միջոցներին:

Ինչո՞ւ, ի՞նչ մեղքի համար: Միթէ այդքան մեծ յանցանք է հայ գրականութեամբ պարապելը: Միթէ այդքան անիծւած է հայերի մէջ գրականական ասպարէզը: Միթէ հալը վերջապէս այն կարծիքի է, թէ նրան հարկաւոր չի ոչ գրականութիւն, ոչ մտաւոր կեանք, ոչ բարոյական շահեր, այլ միայն և միայն տնտեսական կամ բուսական կեանք: Միթէ նրա համար սուելի ցանկալի կըլինէր, որ իր հեղինակները արհամարհէին գրականութիւնը և պարասլէին վաճառականութեամբ կամ կապալառութեամբ, որպէս զի ապահովէին իրանց նիւթապէս: Միթէ նա ցանկանում է պատժել Աղայեանցին, որ նա սխալւել է և իր երիտասարդ ու ծաղիկ հասակը փող և միայն փող վաստակելու համար գործադրելու փոխարէն, իր հոգու խողաղութիւնը, իր մտքի ոյժերը, իր և զգացումների կրակը նւիրել է իր հասարակութեան, իր ազգի մտաւոր և բարոյական կրթութեան գործին:

Ամօթ է, վերջապէս, հայ հասարակութեանը: Ժամանակ է, վերջապէս, որ նա մտածի իր բարոյական պարտքի մասին և չըթողնի, որ արժանաւոր մշակները դառնութեամբ լան իրանց ծերութեան օրերը:

Գ Ր Ե Լ Ը Ե Ի Գ Ր Ո Ղ Ի Ո Ճ Ը

(Քաղաքներ Ծօպէնհաուէրից)

Մանր-մունր և անշնորհ գրողների խառնուրդ մութիւնը գոյութիւն ունի միայն հասարակութեան յիմարութեան շնորհով, այն հասարակութեան, որ ցանկանում է կարգաւ միայն այն, ինչ-որ այսօր է գրւած— ժողովրդականներին: Բնորոշ անուն— ժողովրդատ, թարգմանաբար այդ նշանակում է «վարձկան բանուոր»:

Գրողներին երեք դասակարգի կարելի է բաժանել: Առաջին, նրանք, որոնք գրում են առանց մտածելու: Այդպիսիները գրում են լոկ իրանց յիշողութիւն վրայ հիմնւելով, կամ անմիջապէս օգտուելով ուրիշների գրքերից: Այս տեսակ գրողների թիւը ամենաշատն է: Նրբորդ, այնպիսի գրողներ, որոնք մտածում են գրելու միջոցին: Նրանք մտածում են, որպէս զի գրեն: Այդպիսիներն էլ բաւական բազմաթիւ են: Նրբորդ, այնպիսի գրողներ, որոնք առաջ մտածում են, յետոյ սկսում են գրել: Նրանք հազազգիւտ գրողներն են:

Նոյն իսկ այն գրողների մէջ, որոնք իրանց գրելիքի մասին վաղօրօք և լքօրէն մտածում են, շատ քչերն են մտածում գրելիքի նիւթի մասին: Մնացեալները մտածում են գրքերի մասին, այսինքն, թէ ինչ են ասել արդէն ուրիշները: Նրանց համար հարկաւոր է ուրիշների մտքերի ազդեցութիւնը, և այդ մտքերն են դառնում նրանց գրելիքի նիւթը: Այս պատճառով նրանք միշտ մնում են ուրիշների ազդեցութեան տակ, հետեւաբար և երբէք չեն բարձրանում մինչև իսկական ինքնուրոյնութիւն: Ընդհակառակը, ինքնուրոյն գրողներին զրգում է մտածել նոյն ինքը նիւթը, այս պատճառով նրանց մտածողութիւնը դարձրած է անմիջապէս նիւթի վրայ: Նա միայն այդ տեսակ գրողների մէջ պէտք է որոնել այնպիսիներին, որոնք դառնում են անմահ: Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ իմ խօսքը գրականութեան բարձրագոյն տեսակի մասին է և ոչ թէ այն հեղինակների, որոնք գրում են դիցուք գինեգործութեան մասին:

Միայն այն գրողն է ընթերցանութեան արժանի, որ գրելու միջոցին նիւթը յղանում է անմիջապէս իր գլխում: Գրագործները, հասարակ պատմաբանները, ձեռնարկներ յօրինողները, կենսագրութիւններ գրողները և այլ այս տեսակ գրողներն իրանց նիւթը վերցնում են գրքերից:

Բայց նիւթն էլ ինքն ըստ ինքեան այնքան կարեւոր չէ մի հեղինակի շնորհքը որոշելու համար, որքան այդ նիւթի մասին մտածելու եղանակը և գրելու ձևը: Նիւթը ընդհանուր օրէկալի բան է, ֆորման՝ մասնաւոր-սուբեկտիւ: Շատ անգամ մի հասարակ մարդ կարող է մի շատ կարեւոր բան գրել, շնորհիւ այն հանգամանքի, որ գրելու նիւթը նրան է միայն մատչելի եղել, օրինակ, հեռաւոր երկրների նկարագրութիւնը, կամ այնպիսի դէպքեր, որոնց հեղինակը ակոնատես է եղել: Ընդհակառակը, երբ մի և նոյն նիւթի մասին գրում է, ուշագրութեան արժանի բան կարող է գրել նա միայն, որ խելքով և ձիւքով գործել է:

Սակայն հասարակութիւնը աւելի նիւթով է հետա-

քրքրում, քան ֆորմուլով, այս պատճառով էլ նա իր բարձրագույն զարգացման մէջ առաջադիմութիւն չէ անում: Մանաւանդ ծաղրելի է հասարակութեան այդ հետաքրքրութիւնը բանաստեղծական գրեւծների մասին: Այս դէպքում, երբ նա գիրքը կարդում է, ձգտում է իմանալ, թէ ինչն է ստիպել հեղինակին այս կամ այն գործը արտադրելու կամ իմանալ հեղինակի անձնական հանգամանքները:

Դրեթէ ամեն, ժամանակ ինչպէս գեղարվեստի նոյնպէս և գրականութեան մէջ մոդայութիւն լինում է մի որ և է կեղծ հայեացք, ձև կամ եղանակ, որ ամենին հիացնում է: Հասարակ խելքի տէրերը ձգտում են այդ մոդային հետևել: Սրտուհի հասկանում է ճշմարտութիւնը և կեղծ ձևը, հայեացքը, մի խօսքով մոդան հերքում է:

Մի հեղինակի ընդունակութեան չափը որոշելու համար բաւական է վերցնել նրա ոճը: Ոճը հեղինակի մտածողութեան պրոցեսի ճշգրիտ բեկորն է: Նա ցոյց է տալիս մարդու բոլոր մտքերի ձևական յատկութիւնը, որ միշտ պէտք է մնայ անփոփոխ, ինչ և ինչի մասին ևս մտածի մարդ: Հասարակ գլուխները ոչ մի կերպ չեն ուզում գրել այնպէս, ինչպէս մտածում են: Նրանք վախենում են, որ իրանց գրութիւնը յիմար ձև կըստանայ, նրանք աշխատում են ցոյց տալ, թէ մտածում են աւելի շատ և աւելի խորը, քան է խելագէտ: Այս պատճառով նրանք իրանց ասելիքը գրում են երկար, անմարսելի դարձաձնեցող, մութ նախադասութիւններով: Նրանք ուզում են իրանց միտքը այնպէս զարգարել, որպէս զի նա ուսումնական և խորիմաստ ձև ստանայ և ստիպի ընթերցողին կարծել, թէ իբրև հեղինակը աւելի է ասել, քան թէ այդ թուում է առաջին հայեացքից: Բացի դրանից, նրանք շարադասում են այնպիսի բառեր և պարբերութիւններ, որոնցով իրանք ոչինչ չեն մտածում, բայց յուսով են, որ ուրիշները կըմտածեն կարգալիս: Ծիծաղելի է տեսնել, թէ իմաստուն և գիտնական ձևանալու համար չափաւոր խելքի տէր մարդիկ ինչպէս կաշից դուրս են գալիս և ծանր ու բարակ գրում են մութ լեզուով, անհասկանալի դարձաձնեցող, չի ուղի բառերով: Բայց վնայ այդպիսիներին, երբ նրանց դադարիքը բացում է, և ընթերցողները տեսնում են, թէ ծանր փրկոսփայական ոճով գրողի պաշտքը իրօք ոքքան թեթև և ողորմելի է եղել: Ով որ մի կարևոր բան ունի ասելու, նա կարիք չունի իր միտքը թագցնելու փրօն դարձաձնեցող, ծանր պարբերութիւնների և մութ ակնարկների ներքոյ: Ահա ինչու, ով գիմում է այդ խորամանկութեանը, ցոյց է տալիս մտքի և խելքի աղքատութիւն և ագիտութիւն:

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

Վիէննայի «Բազմավէպ» հանդիսի մէջ տըպւած է մի ընդարձակ քննութիւն «Հորիզոն» գրականական հանդիսի առաջին գրքի մասին: Յօդաւածագիրը, ուրախութեամբ ողջունելով այդ հանդի-

սի երևան գալը, առաջին գիրքը համարում է ընդհանրապէս բուական աջող կազմած և հետաքրքրական: Ապա դառնալով հանդիսի մէջ տըպւած երկերին՝ առանձին առանձին խօսում է նրանց մասին: Ահա, ի միջի այլոց, ինչ է ասում յօդաւածագիրը գրքի գլխաւոր ինքնուրոյն երկերի մասին. —

«Յաւագարն» (Ներվանգագէի) իբրև վէպ կամ ընտանեկան կենաց պատկեր մը որ և գրքին առաջին և մեծագոյն տեղին դրաւեր է, յատուկ քննադատութեան նիւթ կըմտաւարարէ և իւր ամբողջութեան մէջ կընայ կատարելաւ գրութիւն մի համարելի: Սկզբան տաղտուկ պատճառելու չափ աննշան կերպով կըսկսի պատմութիւնը. բայց ահա «գիծ Դանէլի» անձնաւորութիւնն, որ գրեթէ նման պարագայից մէջ — Octave Feuillet ի Սիբիլի Պատմութեան (Histoire de Sibylle) մէջ եղած Ֆերիայի բոբոռ կը յիշեցնէ, կը կարծէ այդ միօրինակութիւնը: Վէպին մէջ առ հասարակ տխրութեան զգացումն է որ կը տըրէ, ընթերցողին սիրտը կըճնչէ, որ կարծես եղբարական կատարածին նախազգացումը կունենայ յառաջագոյն: Գիւլնաղ, Ջառնիչան և պարսկուհի կախարդն, որոնք սև և կենդանի գոյնով նկարւած են, ասելութեան և նախանձու երբեակ չգին կը կազմեն, ինչպէս որ ընդհակառակն հէք Սօնայի մայրն, Մուրադն և «գիծ Դանէլի» բարութեան և վեհանձն ոգւոյ երրորդութիւն մի կընեկայացնեն: Պատմութեան վերջն սաստիկ խոր տպաւորութիւն կընէ ընթերցողին վրայ, և եթէ պարսկուհին իրեն հատուցումը կամ պատիժը չունենար, վէպն թերի պիտի ըլլար և զուրկ բարոյական ուժէն: մինչդեռ «գիծ Դանէլի» հարւածն — թէ և տարօրինակ երազ կերպով տեղի կունենայ — արդարադատութեան հարւածն է, որ կըյաղթանակէ և վերջ կու տայ պատմութեան:

«Տենչայր Սաթենիկի (Յովհ. Թումանեանցի) մեկնութիւնն, որ բոլոր նախորդ մեկնչաց և թարգմանչաց կարծիքները հերքելով, Պատկանեանի և մանաւանդ Գ. Խալաթեանի կարծեաց կը հակի և արձագանք կու տայ, ժողովրդական անխախտ պահած սովորութեանց վրայ հիմնւած, կը պահանջէր որ աւելի երկարէն խօսէինք վրան. ժամանակն չի ներելով՝ ուրիշ աւթի կըձգենք զայն:

Չգիտեմ թէ «Չայլ Հարութի երգն» անգղիերէն բնագրէն թարգմանած է, թէ գաղղ. կամ ռուս թարգմանութիւնէ, բաւական հարադատ է և աջող ըստ ինքեան, իրաց առեալ մի քանի տուններ... «Բաջերի կեանքից» (Յովհ. Թումանեանցի) գրութիւնն, յորում տեղեաց և անձանց նկարագիրը մեծագոյն մասը կըգրաւեն, ժողովրդական դիւցազներու խաղաղ պատկերն է. սովորական և ծանօթ նիւթ մի, որ բաւական գեղեցիկ կերպով արտայայտւած է: «Եւնեների հովիւն» (Յ. Թ.) զգայուն գրութիւն մի է, որ դարձեալ կանի մի շարադրութեան երկոյթն ունի, և որոյ միակ թերութիւնն է թերւս, ըստ իս, գլխոյն համեմատական չըլլալն մարմնոյն: «Քերթաւածք» մասամբ ինքնագիրք են և մասամբ թարգմանութիւնք, ոմանց մէջ Պառնասեան օգոյն ներշնչումն զգալի կըլլայ, մինչ այլը՝ առանց անոր (invita Minervā)՝ բռնազրօսիկ դրութիւնք են:

«Լեզուին գալով, ընդհանրապէս ինքնազիր յօդաժողով մէջ գտաւ և յատուկ հայերէն կը տեսնուի, մերթ ընտանեկան բացատրութեամբ և դաւաճաբարձով ևս խառն, ինչպէս է «Յաւագար» և «Բաղնիկի կեանքից» հատաժողով խօսակցութեանց մէջ:

Այս քաղաքը «Բաղնիկից» մենք առաջ բերինք այն նպատակով, որ ցոյց տանք, թէ ինչ հայեացք ունեն մեր պատկանելի միջնորդական հայրերը վիպասանութեան մասին: Այդ երևում է յարգելի յօդաժողովի վերջին խօսքերից Շիրվանզագէի «Յաւագար» վէպի մասին: Նա տեսնում է, թէ եթէ հեղինակը իր վէպի մէջ չընդգծէր չարանեղ պարսկոհոհուն, «վէպը թերի պիտի ըլլար և զուրկ բարոյական ուժէն», մինչդեռ հեղինակը պատժելով չարին բարիի ձեռքով, իր վէպը անթերի է դարձրել: Թող ենք տալիս մեզ նկատելու յարգելի յօդաժողովին, որ առաքինութեան և չարութեան պայքարը, մանաւանդ վերջինի պատժելը հին վիպասանութեան մէջ էր միայն ընդունուած իբրև բանաստեղծութեան անհրաժեշտ սլաճման: Այն ինչ՝ վաղուց է արդէն, որ վիպասանութիւնը հրաժարել է այդ պայմանի անհրաժեշտ

տուժիւնից, վաղուց է, որ նա առաքինութեան յաղթանակը վէպի բարոյական արժանաւորութիւնը երաշխաւորող միջոց չէ համարում: Այժմեան վէպը ձգտում է լինել մարդկային կեանքի ճշգրիտ պատկերը: Իսկ ուժ յայտնի չէ, որ այդ կեանքում ոչ ամեն ժամանակ է առաքինութիւնը չարութեան դէմ յաղթող հանգիստանում, այլ ընդհակառակը, շատ անգամ չարութիւնն է տանում յաղթանակը: «Յաւագարի» մէջ չարանեղ պարսկոհոհուն պատժուած է բարութեան տիպար «Գիթ Դանելի» ձեռքով ոչ թէ հեղինակը կամքով, որպէս զի առաքինութիւնը յաղթի և վէպը մի բարոյական խրատ տալ ընթերցողին, այլ որովհետեւ այդպէս է պահանջում վէպի մեզ նկարագրուած երեւոյթի հոգեբանական կողմը: Եթէ հոգեբանականը չընդհանրէր, վէպը այդպէս էլ չէր վերջանալ: Եւ միթէ բարոյական խրատ տալու համար անհրաժեշտ է, որ վէպի մէջ անպատճառ բարին յաղթի չարին: Ոչ, շատ անգամ նոյն իսկ բարիի պարտութիւնից կարող է ընթերցողը իր համար խրատ ստանալ, ինչպէս ժամանակակից նշանաւոր վիպասանների շատ ու շատ երկերից:

Ֆ Է Լ Ի Ե Տ Օ Ն

Կան ընթերցողներ, որ կարծում են, թէ ֆէլիետոնիստը շարմանկա է, բաւական է կոթից բռնես, պտոյտ տաս և նա կընկաղի երբ որ ուզում ես և ինչ-որ ուզում ես: Այդ ընթերցողները անգագար գիտնում են «Տարազին», թէ ինչու նա ֆէլիետոնիստ չէ տալիս: Ֆէլիետոնիստը պարտաւոր է գրել ուրախ և զարթ, որպէս զի ընթերցողներին զարճացնի: Բայց միթէ կարելի է զարճանալ այն ժամանակ, երբ ընդհանուր սուգ է տիրում: Այսօր Զատիկ է. թւում է, որ այսօր զէթ մի քանի ժամ կարելի է ամեն ինչ մոռանալ և բոլոր քրիստոնեաների հետ միասին ուրախանալ գոչելով «Քրիստոս յարեաւ»: Այն ինչ՝ այսօր էլ ես ուրախ չեմ և որքան ճիգն եմ անում, չեմ կարողանում գէթ մի քանի վայրկեան «թօթափել» հնութեան փոշին և զարճանալ: Թող ներքի, ուրեմն ինչ, որ «Տարազին» ընթերցողներին դարձեալ առանց ֆէլիետոնի եմ թողնում: Միայն սխալ եմ համարում կատարել խմբագրի յանձնարարութիւնը և օր-

ւայ տօնի առիթով խոնարհաբար մատուցանում եմ ուղերձներ և նշերներ մի շարք հաստատութիւնների և անձանց: Ուղարկում եմ այդ ուղերձները արուքոյ կարդի գեապանների ձեռքով:

Նաւթաշխարհի նիւստ բարեգործների. «Հայոց ազգը ապագայում ձեր ամենի համար կը կանգնեցնի մի ընդհանուր մեծ կոթող, ու միլիոնների ժամանկութիւն ստացող պիտի օհնէր և պարվէնիւն երբ Դուք միայն շարունակեցէք խաբել կամ կաշառել տէրտէրներին, խաբել և մոլորեցնել միամիտ հայ լրագրներին և եկեղեցու բեմից կամ մամուլի միջոցով խոստանալ տասնեակ հազարներ՝ բարեգործական, գալուցական և այլազանական հիմնարկութիւններին: Իսկ յետոյ... Յետոյ հանգիստ հոգով գնացէք Փարիզ, Նիցցա կամ Սլովիա և այնտեղ ինքներդ խաբեցէք ոչստորանների տէրերից և կոկեռուհիներից:

Թիֆլիսի պիտի օհնէրին. «Երբ ձեզ հիւրանոցներում կամ այլ և այլ զարճատեղերում հաշիւ են ներկայացնում, օօ, որքան դուք վնասն

էք, որքան բարեսիրտ, որքան ջնադարձեալ Դուք լակէյի ձեռքից հաշիւը տնգամ չէք առնում, որ ստուգէք, դուք տալիս էք հարիւրանոցներ և աւելորդը յետ չէք պահանջում: Այդքան դուք արիստոկրատ էք: Բայց երբ ձեզ չըճանաչող միամիտները գիտնում են ձեզ մի բարեգործական նպատակով, այն ժամանակ որքան հաշադէտ, խնայող և խելօք էք: Դուք նախ և առաջ պահանջում էք ձեզ գիտողի մետրիքականը, պատասխանաբար, յետոյ դողալով հանում էք ձեր գրպանից մի-կրկու ուսուրի, իսկ յետոյ պահանջում էք աստեղային հաշիւ: Զեք դերեզմանաբարերի վրայ կըզբւի. «Մենք ամբողջ մեր կեանքում եղանք ջնադարձեալ գէպի լակէյները և լակէյ գէպի ջնադարձեալները»:

Երևանի քաջասիրտ հայրերն ասէր ենք ինչ. «Դուք, ու աղ ու եղ մեր հայրենիքի, դուք միայն կարող էք լինել ալֆա և ամեգա, կենդրոն մտաւոր ու հոգևոր, կենդրոն զգացումների և ծրագրների: Դուք քաջ էք և խելօք: Քաջ էք, երբ եղանակը հանգաւոր է, խելօք էք երբ խօսել է հարկաւոր: Սակայն մի կոճա-

Յ Ի Ս Ո Ւ Ս Ը Փ Շ Ե Ա Յ Պ Ս Ա Կ Ո Վ

ՄԻՍՏՈՒՄՆԱՐԱՆ ԵՍՊՈՆՏՈՒՄ

կի փայլը բաւական է, որ ձեր երես-կայութիւնը իսկոյն բորբոքէի, և դուք ով գիտէ ինչ-ինչ վտանգներ պատկերացնելով ծակուծուկ մտնէք, ինչպէս Աւարայրի դաշտի մօտ ապրող ոչ աւարայրացիներ: Ձեր կաթողի վրայ կը գրէի. «Խորհրդաւոր դիպումատի դէմք ունէինք ամբողջ մեր կիսընտանիք, և մեր խորհուրդը մեզ հետ. բերինք դերեզման»:

Կովկասեան Հայոց բարեգործական ընկերութեան: Զիւղերդ շատ չէ, բայց այն էլ մի քանիսը գօտացած: Անունդ մեծ է, ինքդ փոքրիկ, դու նման ես հնդկական ընկոյզի, որ դրսից ուռած է, իսկ ներսում ունի մի փոքրիկ պտուկ: Արդեօք ո՞րն է աւելի. քո տարեկան անդամների թէ՛ պաշտօնական անձանց թիւը: Անշուշտ վերջինը, վասն զի քո ընդհանուր ժողովներում ընտրուողների թիւը միշտ ընտրողներից մեծ է լինում: Ահա ինչու դու օրից օր ներքին հոգսերից հալւում ու մաշւում ես և այժմ մեծ մտածմունքի մէջ ես, արդեօք առաջիկայ ընտրութիւններին ու՞մ խնդրես, որ քւէարկւի, վասն զի ով գիտէ գործել, նա, չըզիտենք ինչու, երես է դարձնում քեզանից:

Թիֆլիսի հայուհեաց բարեգործական ընկերութեանը. «Տուր քո եռանդից մի քանի դրախտ բարեգործական ընկերութեան, որպէս զի նա թողախտ չընկնի: Բայց վերցրու նրա կանոնադրութեան անգործագրելի մասցող գաղափարից մի քանի մտալ, որ դու էլ խոհանոց չընկնես: Գիտես, որ քո ընթոյշ անգամուհիները գիտեն համեղ կարկանդակ, թառ-թառ բուֆալտեկ և կրեմ-սալաթ պատրաստել: Բայց կապ ունեն այդ կերակուրները Հաւաքարի և Խաղափութի չքաւոր ընտանիքների նիհար ստամոքսների հետ: Ախ, ախ, քնքոյշ տիկնայք և օրիորդներ, աղքատների փորը չոր հացի է կարօտ, իսկ դուք նրանց առջև քիւֆթա-բօգրաչ էք պատրաստում և ինքներդ անուշ անում, երեսակայելով, որ գործ էք կատարում: Կատակ անել կարելի է, բայց չքաւորներին հեգնելը լաւ բան չէ, ահա ինչու ձեր ընկերութեան առաջաց կոթողի վրայ կը գրէի. «ես եփեցի, ես կերայ, վայ չուտողին»:

Ռուսահայ պարբերական թերթերին. «Տարազը» ինձ իրաւունք չէ տւել ձեզ ուղերձ ներկայացնելու: Բայց ես կարծում եմ, որ դուք ինքներդ պէտք է ուղերձ ներկայացնէք սասունցիներին, որ ձեզ ազատեցին բաժանորդագրական սասանունքից:

Նորաբողբոջ հայ բանաստեղծներին. «Տուր շատ ունէք, կրակ է պակաս, ահա ինչու ես չէք գալիս: Գիշ լաց եղեք, Սասաժ սիրէք»:

Հայ դերասաններին. Մելպոմենի խորթ զաւակներ, ինչ ենք տալիս, որ ինչ պահանջ ենք ձեզանից: Այնուամենայնիւ, «Հեղուբան» նրա ինչն է, կամ նա Հեղուբայի ինչն է: Ի՞նչ օգուտ ձեզ և մեզ, որ վազում էք հիւսիս: Չլինի թէ հայոց լեզու տարածելու էք գնացել:

Հայ տէրտէրներին. Ձեզ հետ խօսելի չի լինիլ, այսօր ձեր բենեֆիսն է:

«Արաքս» հանդիսին. Անունդ վերցրել ես Արարատեան տշխարհից, ինքդ թափառում ես Գանգէսի և Նեղոսի ափերում: Ձի կարելի արդեօք, որ Հնդկաստանի և Հոնքոնգոյի տէրտէրների և տիրացուների կենսազրու-թիւնը թողնես և մի քիչ էլ վերնազիրդ արդարացնես:

Մոսկւայի Գրականական և պատմական հանդիսին. Գրականական լինելը չըզիտեմ, բայց թէ պատմական ես—այդ երեսում է այն պատմական ժամանակամիջոցներից, որ տիրում է քո մի համարից մինչև միւսի լոյս տեսնելը: Փոյթ չէ, միայն աշխատիր, որ բովանդակութիւնը շատ էլ նախապատմական չըլինի:

«Հորիզոն» հանդիսին. Հորիզոնում արդեօք բան ու ման տեսնում ես քո ապագայ համարի համար, թէ մթութիւն է տիրում: Աշխատիր Մոսկւայի հանդիսի օրը չընկնես:

«Խօսք» հանդիսի ասպագայ խմբագրին. Վերջին խօսքս ձեզ եմ նւիրում: Խօսում են, որ դուք դատարաններում խօսողներից էք: Եթէ խօսողները ձիւտ են խօսում, ապա ցանկալի է, որ ձեր «Խօսքը» այնքան դատարկախօս չըլինի, որքան առհասարակ դատարաններում խօսողները:

ԵՕՐԻԿ

ԱՆԳԼԻՍԱԿԱՆ ԹՂԹԱԿԻՑ ՉԱՐԼՁ ՖԻՑՋԷՐԱԼԴ

Թիֆլիսում և հայաբնակ տեղերում արդէն յայտնի է Ֆիցջէրալդի անձնաւորութիւնը: Ինչպէս յիշում են ընթերցողները, այժմ նա անյայտացիլ է. այդ մասին H. Br.-ի թղթակիցը հետեւալ մանրամասնութիւններն է հաղորդում.

«Ռուսաստանում և Կովկասում ճանապարհորդող և թղթակից Ֆիցջէրալդի վիճակը, որը ջերմ համակրում էր արեւելեան քրիստոնէականներին, ուսումնասիրողների առանձին համակրութեանն է արժանի: Հեռագրելով այդ մասին ձեզ, ես կատարելապէս հաւատացած եմ, որ այդ փաստը ամեն տեղ յայտնի կը դառնայ»:

Իմ հեռագրի բովանդակութիւնը Պետերբուրգից իսկոյն հաղորդեց Լոնդոն, բայց առանձին խորհրդածութիւնների պատճառով, Լոնդոնի լրագիրները հաղորդեցին այդ տեղեկութիւնը խուլ կերպով և առանց կոմենտարիաների: Ռուսաստանում հրատարակող հայ լրագիրները նոյնպէս արտատպեցին այդ լուրը և աւելի զբաղեցին դրանով: Ահա այդ տեղեկութիւնը արտատպեց Արեւելի հայ թերթերում, ապա յունական, իտալական և ֆրանսիական լրագիրներում: Աթէնքից, Հռոմից և Պարիզից հեռագրեցին Լոնդոնի մամուլին այն հետաքրքրութեան մասին, որ յարուցել է այդ կենդանիներում անգլիական թղթակցի կորչելը: Հիմնւելով այդ տեղեկութիւնների վրայ, Ֆիցջէրալդի բարեկամները դիմեցին կառավարութեան անդամներին և, վերջապէս ինքն Foreign Office ցանկացաւ իմանալ, թէ ինչ պատահեց այդ civis britannicus-ին:

«Սալայն մինչև որ այնտեղ մոտ-ծում էին, թէ որտեղից և ինչպէս դանել կորածին, Լոնդոն եկաւ ամենից շատ հետաքրքրւած անձը և անյապաղ գործին արագ ընթացք տւեց: Տիկին Ֆիցջէրալդ, Պրէյի ֆրանսիական հիւստատոս Պոնսի աղջիկը զբոսնում էր որ հօր մօտ իր ամուսնու վերջին ճանապարհորդութեան ժամանակ, նախ դէպի Աւստրիա և ապա Թիւրքիա: Նա վաղուց որոնում էր իր ամուսնուն, բայց մասնաւոր ճանապարհներով, իսկ վերջերը շտապեց Լոնդոն գալ և ամենայն իրաւունքով

դիմեց անգլիական կառավարութեանը:

«Տիկին Ֆիցջերալդի ունեցած տեղեկութիւնները համեմատ, որ հաստատում են բոլոր բարեկամները, Չարլզ Ֆիցջերալդ 1894 թւի սկզբին վիէննայում և Պէշտում էր, իսկ այնտեղից Տրանսիլանիայով, ուր նա հայկական կոլոնիայի հիւր էր Սամուէլ Ուլարում, գնաց Բուխարեստ և Սոֆիա: Վերջին նամակները, որ ստացել են նրանից թէ Ֆիցջերալդի կինը և թէ նրա բարեկամները գրած են անցեալ տարւոյ փետրւարին, հետեւաբար, առանցք ամիս է, որ նրա մասին ոչինչ տեղեկութիւններ չըկան: Իր նամակներում նա ասում է, թէ դիտաւորութիւն ունի գնալ Պոլիս՝ ուղղակի, կամ Սալոնիկի վրայով: Սոֆիայում նրան ճանաչող անձինքը գրում էին Լոնդոն, որ խոստացել էր վերադառնալ այնտեղ երկու երեք ամսից յետոյ և որ այնտեղ շատ էին վախենում նրա ապահովութեան մասին Թիւրքիայում: Ֆիցջերալդ բուն իրանդացի է, անշահատէր ոգևորուող, սիրող բոլոր ճնշած ազգերին և ամեն բանի պատրաստ նրանց ապատուութեան համար: Վերջին տարիները նա շատ էր յափշտակում հայոց շարժումով և հետաքրքրւում էր նոյնպէս եւրոպական Թիւրքիայի քրիստոնեայ ազգաբնակչութիւններով:

«Հանգամանքների տարօրինակ բերմամբ անհետացած բրիտանական հպատակին գտնելու համար հետաքրքրւած է և ֆրանսիական կառավարութիւնը: Տիկին Ֆիցջերալդ ֆրանսիական դիպլոմատի աղջիկ է, որի հայրը, գնեւրալ Պոնս, մեծ յարգանք է վայելում իր հայրենիքում: Ինչպէս ինչ յայտնի է, պ. Րիբո յայտնեց Պոնսի ընտանիքին, որ ի հարկ է, պէտք է սպասել անգլիական կառավարութեան հետամտութիւններին, բայց եթէ, որ և է պատճառով այդ, հետամտութիւնը չէ կատարւած, հանրապետութեան կառավարութիւնը պատրաստ է յանձնել իր ներկայացուցիչներին Թիւրքիայում պարզել ֆրանսիական պաշտօնեայի աղջկայ գրութիւնը:

«Սակայն քաղաքական հետաքրքրութիւնը այստեղ կապւած է բոմանտիկական հետաքրքրութեան հետ: Ինչպէս է պատահել, որ մի եւրոպա-

ցի, անգլիացի, թղթակից (Ֆիցջերալդ երկար ժամանակ թղթակից էր «D. News լրագրի, իսկ վերջին ժամանակներս «Manch. Guardian» լրագրից կարող է յանկարծ անհետանալ Բուլղարիայի և Թիւրքիայի մէջտեղը և տասերեք ամիս շարունակ կեանքի նշոյլներ չըցոյց տալ: Այդ բանը XVI-դ դարում մեծ հետաքրքրութիւն կըզարթնէր: Այդպիսի անձնաւորութեան մահն անպատճառ յայտնի պէտք է դառնար: Ֆիցջերալդ 25 տարուց աւելի անց է կացրել Արեւելքում, լաւ ծանօթ էր եւրոպ. դիպլոմատներին և Թիւրք պաշտօնեաներին հետ, բազմաթիւ բարեկամներ ունէր յոյների, բուլղարների և հայերի մէջ, այդ էր ընկնում իր աշխոյժ և ուրախ բնավորութեամբ, հետաքրքրւում էր իր անձով և հիացնում էր իւրաքանչիւրին:

«Իրանդական պատմութեան մէջ հռչակաւոր Fighting Fitzgerald-ի թուրը, նա ժառանգեց նրա անվահերութիւնը և սէրը դէպի ճանապարհորդութիւնը: Այստեղ չեն հաւանում նրա մահւան: Կարծում են, նա ուրիշ անւան տակ գցւած է մի սր և իյէ oubliette-ում, Թիւրքիայում, քաղաքական որ և է գործի համար, կամ թէ չէ բանտարկւած է մի որ և է ուրիշ անցքի պատճառով:

«Լոնդոնում նրան յիշեցին բոլոր նրա բարեկամները և նրա վիճակով դժադրում են եռանդով: Տիկին Ֆիցջերալդի գրութիւնը խիստ ծանր է: Մի շատ պատուաւոր ընտանիքի աղջիկ, լաւ կրթւած և շատ գեղեցիկ ջահէլ կին—նա 24 տարեկան է միայն—մէկ տարուց աւելի է, որ ոչինչ տեղեկութիւն չունի իր ամուսնու վիճակի մասին»:

գեղարեստ

ԹԱՏՐՈՆ, ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Արդէն Թիֆլիս է եկել և ապրիլի 4-ից կըսկսի արքունական թատրոնում ներկայացումներ տալ ռուսաց դրամատիքական խումբը Թիֆլիսի յայտնի Լիւդովիկով դերասանի ղեկավարութեամբ:

Նոյն ապրիլի 4-ին Բանկային թատրոնում կըսկսին մալօրոսների դրա-

մատիքական խմբի ներկայացումները: Այդ խմբի ղեկավարներն են պ. Սուսլով և Սուխով Խոդոսկիյ: Դերասանուհիների թուում կայ նաև յայտնի դերասանուհի տ. Բոնարսկայա: Խմբի ղեկավարութեամբ ընդարձակ է, ինչպէս երևում է նրա յայտարարութիւնից, բացի դրամատիքական պիեսներից, նա ներկայացնելու է օպերաներ և օպերետներ:

դպրոցական

Թիֆլիսի թեմական տեսուչը մի առանձին չըջարեցականով դիմել է իր թեմի ուսուցիչներին, առաջարկելով մինչև ապրիլի 20-ը հաղորդել իրանց համառօտ կենսագրութիւնները, աւելացնելով նաև տեղեկութիւններ իրանց գրաւոր աշխատութիւնների մասին:

Նոյն տեսուչը դիմել է չըջարեականով իր թեմի ուսումնարանների հոգաբարձուներին, խնամակալներին, խնդրելով նրանց յայտնել իրան մինչև յունիսի վերջը, թէ որ դպրոցը որ ուսուցչին կամ ուսուցչուհուն է վճարել պահել կամ արձակել առաջիկայ ուսումնական տարեշրջանի համար, կամ ինչու է արձակել: Տեսուչն աւելացնում է, որ եթէ հոգաբարձուները և խնամակալները չըկատարեն իր առաջարկութիւնը, այն ժամանակ ինքը անձամբ դպրոցների համար կընշանակէ ուսուցիչներ և ուսուցչուհիներ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ստացանք պ. Ա. Սարգսեան-Արեւշատեանի «Սրբաճառութեան քեֆը կամ ջգրու բան է» ֆարս վոդևիլը մէկ արարւածով: Մի քանի անգամ արդէն Թիֆլիսում և մի քանի ուրիշ քաղաքներում այդ ֆարսը ներկայացւել է, ուրեմն բաւական ծանօթ է թատրոնասէրներին: Դրոյցը տպւած է բաւական մաքուր և արժէ 20 կոպ. Ի դէպ, լսում ենք, որ նոյն պ. Սարգսեան արդէն պիեսների է վերածել Բաֆֆիի յայտնի վէպերից մի քարիսը, օրինակ «Ջալալէդդին» և «Խենթը»: Առ այժմ նա թոյլաւոր-

Ս Տ Ի Է Ր Ա Ն Կ Ա Ր Ն Ե Ր

Տ Լ ա զ ս ա ռ Ն

Ս ա լ ի ս բ բ ի

Է ի ս մ ա ը Կ

Կ ը ի ս պ ի

Պ ա մ բ է տ տ ա

Տ ի է ը

Լ ՈՒՐԱՆՈՎ—Ր ՈՍՏՈՎՍԿԻ

Ռուս. արտ. գործ. նոր մինիստր

Թիւն է ստացել ներկայացնել Զուբովի «Ղարաբաղի աստղագէտ» վէպից փոխադրած պիեսը: Ինչպէս յայտնի է «Ղարաբաղի աստղագէտը» վէպը Բաֆֆիի թարգմանութիւնն է, ուրեմն լեզւի կողմից պ. Սարգսրեանի փոխադրութիւնը ապահոված պէտք է համարել:

Առիթից օգտուած ենք նկատելու, որ շատ լաւ միտք է վէպերը փոխադրել պիեսների, և պ. Սարգսրեանի այդ ձեռնարկութիւնը արժանի է համակրութեան: Ֆրանսիայում վաղուց է ընդունւած վիպասանների երկերը յարմարեցնել բեմին, և այսօր Դոդէի, Զոլայի, Գոնգօլըների, Օնէի գրեթէ բոլոր աչքի ընկնող վէպերը ներկայացնում են ոչ միայն ֆրանսիական, այլ և ուրիշ ազգերի բեմերի վրայ և մեծ յաջողութիւն ունեն:

Գանգատուում են, թէ մեր թատրոնա-

կան բեմերուսարը աղքատ է ինքնուրոյն պիեսներով: Այդ ճիշտ է միանգամայն և կարելի է համարձակ ասել, որ բացի Սուգուկեանի պիեսներից, մենք ուրիշ պիեսներ չունինք: Բայց ահա ձեզ հայ վիպասանութիւնը, որ անհամեմատ հարուստ է թատրոնական գրականութիւնից: Այնտեղ կան մի շարք վէպեր, որոնք պիեսների փոխադրելով, կարող են բեմի վրայ մեծ աջողութիւն ունենալ: Եթէ օգտուէք նրանցից, փոխադրէք պիեսներից, այն ժամանակ մեր աղքատ բեմերուսարը կը զարգարւի գեղեցիկ դրամների և կօմեդիաների մի ամբողջ շարքով:

մանր յուրեր

Պետերբուրգից մեզ հեռագրում են: „Новости“ լրագրում արտ-

ւած է մի ընդարձակ թղթակցութիւն, ուր մանրամասն նկարագրում է Օսմանեան տէրութեան վարչական մարմնի ողբալի դրութիւնը: Տէրութեան եկամուտների աղբիւրները պակասում են, չը նայելով հարկերի և տուրքերի օրից օր աւելանալուն գաւառներում: Երկրի տուրք վճարելու ուժերը միանգամայն սպառւել են: Տաճիկների բուլղարական լրագրներից իմանալով, որ Բուլղարիայում դրամ է հանգանակւում նորոգելու այն տունը, ուր կայացել է Սանստեֆանեան դաշնակցութիւնը, քանզի են այդ տունը:

Անգլիական լրագրները Կ. Պոլսից ստացւած ճիշտ տեղեկութիւնների հիման վրայ հաղորդում են, որ Օսմանեան պետութիւնը կազմել է Հայաստանում մտցնելիք բարենորոգումների ծրագիրը և մտադիր է ենթարկել նրան եւրոպական տէրութիւնների քննութեանը: Այդ ծրագրով հայկական այն գաւառները, ուր տեղի են ունեցել անկարգութիւն, կը միացնին մի ընդհանուր գետնորալ-նահանգապետի իշխանութեան ներքոյ, որին օգնականներ կընշանակւին տասնուհինգ հայ և տասը տաճիկ պաշտօնեաներ: Ասում են, որ գետնորալ-նահանգապետի պաշտօնը կըլանձնւի կամ Կրէտէ կղզու նախկին կառավարիչ Թուրքան փաշային կամ Պետերբուրգի նախկին Օսմանեան դեսպան Շաքիր փաշային: Կէսը քրիստոնեաներից և կէսը մահմեդականներից բաղկացած ժանդարմերի կազմակերպելու գործը կըլանձնւի Փօն—դեր Հօլց փաշային:

Վիեննայից հեռագրում են «Daily News» լրագրին, թէ հա-

յոց եպիսկոպոսները (?) պահանջում են Բ. Դոնից Հայաստանի համար կազմել մի ժողովրդական համայնական ժողով, որի պարտքը լինի հսկել հայկական գաւառների կառավարչական գործերին:

Ապրիլի 7-ին Լոնդոնի Սենտ-Ջեմս-Հալլում պէտք է կայանայ մի մեծ ժողով հայոց գործերի համար: Ասում են, թէ Գլադստոնը յանձն է առել այդ ժողովին նախագահել և բացի դրանից, համաձայնել է ճառասել:

Ամբողջ Ռուսաստանի պաշտելի հոգևորական Իօան Կրօնշտատսկիին մարտի 20-ին Մոսկւայից դէպի Պետերբուրգ գնացող արտաքույ կարգի գնացքում ներկայացել է և խմբագրութեանս շատ մօտիկ մի անձնաւորութիւն: Ահա ինչպէս է մեր բարեկամը նկարագրում իր տեսակցութիւնը հայր Կրօն-շտատսկու հետ: Գնացքը կայարանից կայարան անցնելիս՝ ժողովուրդը դաշտ էր դուրս գալիս և նրա առջև ծունր դնում: Իսկ կայարաններում ասեղ գցելու տեղ չըկար: Ինձ յաջողեց ներկայանալ վազոնում, ձեռքը համբուրել և հետը կէս ժամուց աւելի խօսակցութիւն ունենալ:

Մեր խօսակցութեան միջոցին, հայր Կրօնշտատսկին, հարց ու փորձ արաւ նաև Վեհափառ Կաթողիկոսի մասին մեծ հետաքրքրութեամբ: Ես յոյս յայտնեցի, որ նրանք անշուշտ մի օր կըտեսնուին երբ Վեհափառը կըլինի Պետերբուրգում: Նա ասաց, որ ոչ միայն կըտեսնուի արևելեան ամենահին եկեղեցու պետի հետ, այլ և կաջակցի նրան կարևոր դէպքում:

Հայերի մի ուրիշ խումբ, ինչպէս մեզ հաղորդում են ստոյգ աղբիւր-

ներից, պատրաստել է մի ուղերձ բաղամթիւ ստորագրութիւններով Կ. Պոլսի արժանաւոր պատրիարք արքեպիսկոպոս Իգմիրեանին ուղարկելու համար: Ուղերձի թերթը ներկայացնում է սև խաչ սև շրջանակի մէջ:

Անգլիական լրագրները հաղորդում են, որ Ֆրանսիական, ռուսաց և անգլիական դեսպանները Կ. Պոլսում Բ. Դրանը առաջարկութիւն են արել, եթէ Տիարբէկիրում քրիստոնեաները անապահով դրութեան մէջ են: Օսմանեան կառավարութիւնը պատասխանել է դեսպաններին, թէ նա արդէն կարևոր կարգադրութիւն է արել և բոլոր գաւառական վարչութիւններին հրահանգ է տւել Տաճկաստանի քրիստոնեաների ստանդարտութեան մասին:

Հայկական ոճագործութիւնները, որոնք արդէն անուրանալի են, շատ դժւարութիւններ պէտք է պատճառեն թիւրքային, և երբ քննիչ յաճախողի հետևանքը պաշտօնագէտ կըյայտարարել, մեծ պետութիւնները այլ ևս իրաւունք չունին յետաձգել և պէտք է եռանդաբար սկսեն Հայաստանում վերանորոգութիւններ մշտնջենլու վրայ: Թէ Բ. Դրանը ինքն անընդունակ է այդ անելու, թէ նա գուրկ է բարի կամքից և պէտքական անձերից, ապացուցած է շատ հանգամանքներում, Բերլինի դաշնագրի հաստատուելու օրից սկսած: Այդ հարցը ընդ միշտ պիտի պարզւի, որովհետև ոչ միայն Հայաստանում վերջին պատահած դէպքերը, այլ և նաև Մակեդոնիայի դրութիւնը նախադիմք են տաճկաց կառավարչական եղանակին և ծաղր քաղաքակրթութեանը:

Vos. Zeitung

Անգլիացիների մի պատգամաւորութիւն մարտի 29-ին ներկայանալու է անգլիական արտաքին գործերի մինիստր լորդ Կիմբերլէյին, առաջարկելով նրան թէ ժամանակ է գլխելու ներգործական միջոցների:

Բ. Դրանը խիստ զայրացած է այն խիստ ոճի համար, որ գործ է ածել Իգմիրեան պատրիարքը իր յայտագրի մէջ, որ նա նորերս ներկայաց-

րեց կառավարութեան և բողոքեց Սասունի կոտորածների դէմ:

Անգլո Հայկական ընկերութեան նախագահ Ստիվենսօնը այցելել է Գլադստոնին և կէս ժամաչափ խօսակցել է նրա հետ հայոց հարցի մասին:

D. Graphic

Գլադստոնի պատկերը արգելւած է թիւրքիայում:

Մուշում գտնուող հայկական քննիչ յանձնաժողովի աշխատութիւնները վերջանալուց յետոյ, հաւանական է մի միջադպին կոնֆէրէնցիա գումարել Կ. Պոլսում: Կոնֆերէնցիայում կըկարգացեն այն վերանորոգութիւնների ծրագիրները, որ մշակել են մեծ պետութիւնները՝ Անգլիայի, Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի դեսպանները: Հաւ. գործ.

Լուր լինելով, որ քրիստոնեաները հալածուած են Սիրիայում, Վաշինգտոնի կառավարութիւնը մի ռազմա-նաւ ուղարկեց Բէյրութ. ուրիշ ռազմանաւեր էլ կուղարկեն Ալեքսանդրիա և Ալբան, եթէ հալածանքների մասին լուրերը ճշտեն:

Ռէյտեր

Երգրումից մեզ գրում են. «Daily Telegraph»-ի թղթակիցը տակաւին այստեղ է և շարունակում է իր թղթակցութիւնները հայերի մասին: Դրեթէ օր չէ անցնում, որ հեռագիր չըտայ կամ թղթակցութիւն չուղարկի Լոնդոն: Նա եռանդով պնդում է հայերի կոտորածը տաճիկ զօրքերի ձեռքով: Նա տեղեկութիւններ է հաղորդում ամեն տեսակ աղբիւրներից, որպէս զի փաստերը բաղձալողմանի ուսումնասիրի և վաւերացնի: Մի քանի չաբաթ այստեղ մնալուց յետոյ անաչառ թղթակիցը կուղեւորի Լոնդոն թիֆլիսի վրայով:

Կ. Պոլսի անգլիական դեսպան սէր Ֆիլլիպ Կերրին, Ֆրանսիական դեսպան պ. Կամբօնը ու ռուսաց դեսպան պ. Նելիդովը հայոց հարցի վերաբերմամբ գործում են համբարալու: Ամեն անգամ, երբ նրանցից որ և է մէկը Մուշից իր հաւատարմատարից տեղեկութիւն է ստանում, երեք դես-

պանները ժողովում են միասին խորհրդակցելու, որպէս զի Օսմանեան տէրութիւնը տեսնի, թէ որքան նրանք համերաշխ են հայոց հարցի վերաբերմամբ: Այն օրից, երբ ֆեանսիական դեսպանատան թարգմանը Մուշէ հասել, իբրև հայ-տաճկական լեզուների թարգմանիչ, մասնաժողովի քննութիւնը աւելի բարեկարգար և եռանդով է կատարւում: Մասնաժողովի քննութեան հետևանքների մասին խորհրդակցելով հանդերձ, երեք դեսպանները մտքերի փոխանակութիւն են ունենում նաև հայկական նահանգներում բարենորոգումներ մտցնելու մասին:

„НОВОСТИ“ լրագրին հաղորդում են Կ. Պոլսից հետևեալը. «Բացի հայկական և մակեդոնական հարցերից, ծածկաստանին չափազանց անհանգրտացնում է և իր օրից օր վատթարացնող ֆինանսների ողբալի դրութիւնը: Մահմուդ-Ջալալէդդին փաշան նորերումս սուլթանին յանձնել է մի ծրագիր, որով նա առաջարկում է տէրութեան ծախսերը կրճատել, խնամական պաշտօնները ոչնչացնել, կրճատել չափազանց խոշոր ռոճիկները և ոչինչ պաշտօն չըլարող պաշտօնեաների ռոճիկի լիակատար վճարումը ընդհատել: Սրա հետ միասին Մահմուդ-Ջալալէդդինը ցոյց էր արւել եկամուտները աւելացնելու մի քանի աղբիւրներ: Սակայն այդ միջոցները անհնարին է գործադրել, որովհետև այդ կարող է տաճ. պաշտօնական շրջաններում դժգոհութիւն յարուցել: Բարձրագոյն պաշտօնեաները վրդովւած են Մահմուդ Ջալալէդդինի դէմ, որ յանդգնել է առաջարկել պակասացնել նրանց ռոճիկները և ոչնչացնել խնամական պաշտօնները: Այսպիսով ուրեմն ամեն ինչ մնում է հին դրութեան մէջ, բացի ֆինանսներից, որոնք անշուշտ մօտենում են իրանց կոքստեանը: Տէրութեան բիւջէն հետզհետէ պակասում է աւելի ու աւելի խոշորացող դեֆիցիտներով: Մտաւորի միտումի փոքր տեսակի հրացանները զօրքերին տրւում են աննշան քանակութեամբ և անվերջ ընդմիջումներով՝ փող չըլինելու պատճառով: Այս պատճառով տաճկական զօրքերը առ այժմ զինւած են հին սխտեմի հրացաններով:» Ներկայումս

Ձ ա տ կ ա կ ա ն ո ե բ ու ս

մըս տաճկաց տէրութիւնը առ հասարակ կաւայ օտաների վրայ է կանգնած, որ իհարկէ չուտով պէտք է փըշըրէի:

Ինչպէս Կ. Պոլսից հաղորդում են Լոնդոնի լրագիրներին, որ վերջին ժամանակներս, այնպիսի քաղաքական շրջաններում լուրեր էին պտտում առաջիկայում մի միջադպային կոնֆէրէնցիա հրաւիրելու մասին հայկական գործերը կարգադրելու համար:

Այդ դիպլոմատիական ժողովում քննութեան կենթարկւեն այն ըէֆերմները, որոնք տնհրաժեշտ են թիւրքաց վարչութեանը կանոնադրելու համար հայ վիլայէտներում, որոնք վերջերս տեղի ունեցած արիւնյեղութիւնների ասպարէզ էին:

Նոյն շրջաններում հաւատացնում են, որ իբր թէ օտար դեսպանները, որոնք Բամազանի առիթով ներկայ էին սուլթանի պալատում տեղի ունեցած հանդիսաւոր ճաշին, հարց յարուցին գործերի դրութեան մասին Հայաստանում և կարողացան համոզւել, որ սուլթանը հաստատ ցանկութիւն ունի իրանից կախած բոլոր միջոցներով նպաստել դիպլոմատիական միջամտութեան աջոլութեանը հայոց հարցում:

Հայաստանի համար մշակւած վերանորոգութիւնների ծրագիրը դեռ ևս յայտնի չէ, բայց Կ. Պոլսի պաշտօնական շրջաններում կարծում են, որ ջանքեր գործ կը դնեն, որպէս զի հնաւորութեան չափ կարելի լինի աւալահնդրոնացումն մտցնել փոքրասլական նահանգների վարչական կազմակերպութեան մէջ, որի համար եւսանդով աշխատում է անգլիական դեսպանը, համաձայն Լոնդոնից ներան տւած հրահանգների:

Правит. Вѣстникъ

Առաջիկայ երկուշաբթի վերջնականապէս նշանակւած է այն կոնֆէրէնցիան, որ պէտք է գումարել Հայաստանում գործած գաղանթութիւնների առիթով և զբաղել նախապատրաստական գործողութիւններով մի ընդհանուր վճիռ կայացնելու համար: Կոնֆէրէնցիան պէտք է գումարել խորհրդարանի դահլիճներից մինում և բաղկացած պէտք է լինի պարլամենտի անդամներից և հայոց գործերի մէջ հմուտ անձինքներից:

Համանման միտինգներ պէտք է կազմեն և Պարիզում, Հռոմում ասլիի կիսում և նրանց նպատակը պէտք է լինի հաստատել ֆրանս-հայկական և իտալո-հայկական ընկերութիւններ՝ Արևելքի հարստահաւած ցեղերի դատը պաշտպանելու համար:

Daily Telegraph

Լոնդոնի թիւրքաց դեսպան Բուտեմ-փաշան, չընայելով հիւանդութեան, մի յատուկ տեսակցութիւն կուսենայ լոբի Կիմբրէյի հետ, արտաքին գործերի մինիստրութիւն մէջ, հայոց հարցի առիթով:

Le Jour

Կ. Պոլսից հեռագրում են „НОВОСТИ“ լրագրին. «Լուր է պտտում, թէ Պետերբուրգի տաճկական դեսպան մարշալ Շաքիր—փաշան ուղարկւելու է հայկական նահանգները: Շաքիր փաշան, ինչպէս տաճկաց կայսերական հաւատարմատար, սուլթանի անուանով գործող, արտաքին կարգի լիազօրութիւն կունենայ: Նրա հետ միասին Հայաստան կը գնայ նաև Դօյց փաշան»:

